

Előszó

Biztonsággal állíthatjuk, hogy a mai magyar társadalomban a különféle típusú kisebbségek között leghátrányosabb helyzetű a cigányság, az előítéletek leginkább őket sújtják, az intolerancia velük szemben a legerőteljesebb, és az atrocitások szenvedő alanyai is elsősorban közülük kerülnek ki. Megállapításunk igazolására elég ha csak néhány olyan nyelvi formulát idézünk, amelyet O. Nagy Gábor: Magyar szólások és közmondások gyűjteményében felsorol, s amelyek mind a mai napig elevenen, valóságos nyelvi funkcióban élnek: nem szokta a cigány a szántást; cigány is a maga lovát dicséri; cigányútra ment; ha cigánygyerekek potyognak is az égből, akkor is...; didereg, mint ősszel a cigány; húzza, halasztja, mint cigány az akasztást; él-hal érte, mint cigány a veres nadrágért. Idézhetnénk olyan szókapcsolatokat, amelyekben a cigány állandó, mintegy „eposzi” jelzöt kap (koszos cigány, bűdös cigány), vagy azokat a mozaikszavakat, amelyek már egyenesen mozgósító erővel bírnak a végrehajtásra (CPG = cigánypusztító gáz/gépezet, CMÖ = cigánymentes övezet), de mesélhetnénk a már gyilkosnak minősíthető viccekből is (— Hogy hívják a cigányok fogorvosát? — Dr. Marthens. (A szkinhedek egyenruhájának ugyanis része a Marthens-bakancs). Legvégül pedig, hogy a cigánysághoz kapcsolódó sommás értékítéletekből is idézzünk: a cigányok nem szeretnek dolgozni, lopnak, bűnözésből tartják el magukat, szaporodnak, mint a nyulak, a családi segélyből élnek. Ezek a megközelítések sok esetben vándormondákkal is igazolódnak, illetve kiegészülnek „konkrét, hitelesített történetekkel”, amelyek szerint fölszedik a padlót, s azzal fűtenek, disznót tartanak a fürdőkádban, lovat az emeleti fürdőszobában.

Meg kell kísérelnünk feltárni az ezek mögötti valóságtartalmat, és bizonyítani az állítások képtelenségét.

Abból kell kiindulnunk, hogy szocializációnk és neveltetésünk során számtalan nyelvi formulát és azokhoz tartozó attitűdöt, magát az előítéletes gondolkodást mintegy „kulturálisan örököljük”. Esmélve, gondolkodó fejjel, tudatosan kell ezeket az előítéleteket és a sokszor belénk táplált rossz érzéseket és félelmeket levetköznünk, legyőznünk. Nyilvánvaló, hogy a világban való könnyebb eligazodás és „rendteremtés okán” hajlunk a kész formulák és ítéletek alkalmazására, hiszen ezzel kevesebb energiát kell fordítanunk más csoportok és egyének tényleges megismerésére, a másokkal való kapcsolatok működtetésére. Előítéleteink legyőzése tehát a kész kulturális mintákkal szemben, a tradícióval szemben egy modern, újító attitűdöt követel meg tőlünk.

A hétköznapi előítéletnél sokkal súlyosabb, amikor a többség nem fogadja el egy másik csoport — legyen az etnikai vagy egyszerűen kulturális kisebbség — értékrendjét. Ebben a megközelítésben ugyanis érdektelen, hogy amit a többség a kisebbségről képzel vagy tud, az igaz vagy hamis, helyes vagy helytelen. Az a lényeg ugyanis, hogy bármilyen az ítélet, amire az alapul, elfogadhatatlan, s ilyenformán türelmetlenséggel, intoleranciával kezelik. Ami más, mint a többségé, az felszámolandó, megszüntetendő, beolvasztandó.

Akik munkájuk során gyakorta kerülnek kapcsolatba olyan emberekkel, akiket cigánynak gondolnak, vagy akiket a társadalom cigánynak mond, azok számára nem érdektelen szembenézni saját kulturális tudásuk „örökölt” és egyszerűsített ítéleteivel.

E könyv műfaját nehéz meghatározni. Tekinthejtük olyan tankönyvnek, amely a magyarországi cigányságról összegyűjtött ismeretek lényegi összefoglalóját adja, a szaktudományos nyelvet inkább köznapit nyelvre lefordítva. Másrészt szöveggyűjtemény, amely irodalmi és tudományos szövegidézetekeket tartalmaz, és a példák erejével hozza közelebb az olvasókhoz a társadalom és a kultúra rejtett összefüggéseit. Harmadrészt képeskönyv, amely a vizuális információk segítségével erősíti a leírtakat, ezen túlmenően olyan élményeket ad, amelyek a szövegből nem hámozhatók ki. Végző soron tehát képes olvasókönyv birtokába jut az olvasó. Egy biztos azonban, a könyv nem megfellebbezhetetlen igazságokat tartalmaz. Nem is tartalmazhat ilyeneket, hiszen a magyarországi cigányokról szóló ismereteink részlegesek. A cigányságon belüli bonyolult nyelvi, etnikai és kulturális viszonyok, az időben és térben tett barangolások legfeljebb bizonyos tendenciák és trendek kijelölésére adnak lehetőséget, ezért nem mondhatjuk azt, hogy valami így és csak így van. Meggyőződésünk szerint a valóságos csoportok konkrét történésein és esetein keresztül ismerhetjük meg a rendkívül szövevényes valóságot. A könyv igazi célja az, hogy megfejtési és megértési kulcsokat nyújtson olvasói számára. Abból a feltételezésből indulunk ki, hogy néhány itt leírt eset végigkövetése és megértése segíthet egy újabb olyan eset megoldásában, amellyel a cigányok körében dolgozók a jövőben munkájuk során találkozni fognak. Így az a lényeg, hogy megértési és megoldási technikákat sajátíthassanak el belőle az olvasók. Ennek reményében bocsátjuk útjára e könyvet, amely értelemszerűen az olvasók tapasztalatai nyomán kiegészíthető és tovább írható.